

SINIRDAKİ YAŞAMLAR: KEMAL TAHİR ANLATILARINDA KÜLTÜRÜN KONUMLANIŞI

Arif AKBAŞ*

ÖZET: Kemal Tahir, tüm hayatı boyunca milli/ orijinal Marksist temel dünya görüşüne sadık kalmayı ve bu minvalde eserler yazmayı tercih etmiştir. Tüm hayatı boyunca sadece kalemiyle yazı yazarak ya da çeşitli gazetelerde editörlük yaparak geçimini sağlayan/ çirkeflige direnen insandır. Kültürün konumlanması konusunda Kemal Tahir-Baykan Sezer düşüncesi ve yönteminden olabildiğince yararlanmakta fayda vardır. Genel olarak Türk sosyolojisinin ana sorunları kültürel düzeyde Batı-Doğu çatışmasında kaynaklanmaktadır. Türkiye'nin kendine has özellikleri olan toplumsal bir ruhu ve hafızası vardır. Türkiye'nin geçmişten gelen kronikleşmiş tüm sorunları sadece onun kültürel saha da yaptığı çalışmaların ayak izinden gidilerek rahatlıkla çözümlenebilir.

Anahtar Kelimeler: Kemal Tahir, Kültür, Batılılaşma, Roman

Lives At The Border: Kemal Tahir Positioning of Culture in the Narrators

ABSTRACT: All his life, Kemal Tahir preferred to remain loyal to the national/original Marxist basic worldview and to write works in this manner. He is a person who makes a living by writing only with his pen or as an editor for various newspapers / resists ugliness all his life. It is useful to make use of Kemal Tahir-Baykan Sezer's thought and method as much as possible on the positioning of culture. In general, the main problems of Turkish sociology stem from the West-East conflict at the cultural level. Turkey has a unique social spirit and memory. All of Turkey's chronic problems from the past can be solved easily only by following the footsteps of his work in the cultural field.

Keywords: Kemal Tahir, Culture, Westernization, Novel

* Öğr. Gör., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, aakbas@cumhuriyet.edu.tr, ORCID:0000-0002-8480-4350.

Edebiyatımız içinde; “sınırdaki yaşamları” çok farklı bir perspektiften anlatmayı tercih eden romancı ve entelektüel Kemal Tahir, tüm hayatı boyunca milli/ orijinal Marksist temel dünya görüşüne sadık kalmayı ve bu minvalde eserler yazmayı tercih etmiştir. İşte tam da bu aydın namusu ve topluma dair gerçekçi kimliği nedeniyle; [Doğruyu dile getireni dokuz köyden kovarlar misali,] sürgün edilmiş, yıllarca hapis yatmış, klasik Sol’dan dışlanmış ve hâkim/ iktidar güçlerinin türlü tacizlerine maruz kalmıştır. Yaşadığı zorlu hayatın on beş yıla yakın bir dönemi; Çankırı, Kırşehir, Malatya, Nevşehir, Çorum vb. yerlerde cezaevinde geçmiştir. Altmış üç yıllık ömrünün neredeyse dörtte biri hapis dönemidir. Çektiği sıkıntılı hayat onun için eşsiz bir deneyim olmuş, yaşadığı toplumu en marjinalinden en entelektüeline kadar tanıyabilmiştir. Geleneksel ceberut merkezi ve üniter devletlerin hemen hemen hepsi düşünen insanlara düşmandır. [Türkiye tarihinde hem sağ hem de sol aydınlar için mahpushane; kıssaların en güzeli olan Yusuf örneğindeki gibi eşsiz bir tecrübe kazanma/ işkence yeridir!] Güzide ve istisnai bir münevver olan Tahir, *Kemalist* ideolojik despotluğu iliklerine kadar hissetmiştir. Bahriye Davası’nda devlet karşısındaki asıl suçu, astsubay olan kardeşine, yazdığı bir şiir nedeniyle ‘üstü çizilmiş olan’ *Sabahattin Ali*’nin bir kitabını vermesidir. [Zaten Sebahattin Ali’de yaşanan rahatsızlık nedeniyle Kırklareli yakınlarında şaibeli bir şekilde hunharca katledilmiştir.]

Kemal Tahir, tüm hayatı boyunca sadece kalemle yazı yazarak ya da çeşitli gazetelerde editörlük yaparak geçimini sağlayan/ çirkefliğe direnen insandır. Bir prensip olarak söylemek lazım bu ülkede ne kadar çok yazarsanız o kadar fakirleşir ve bir o kadar da yalnız kalırsınız. Bu yalnız kalma/ yalnızlaştırılma durumunu yaşamayan asla bilemez. Bu duruma, Tanpınar’ın ifadesiyle söyler isek; “sükût suikastı” diyebiliriz ancak yok sayılma durumunun altında yatan asıl sebep neyime ne lazımcılıktır. 1950’de tahliye olduktan sonra İstanbul’a dönen Kemal Tahir, ismi mimli olduğu için hayatını ikame ettirebilmek için dönemin ruhuna uygun olarak müstear isimlerle de yazılar yazmıştır; “Körduman”, (Frank Morrison’un ‘Mike Hammer’ serisine göndermeler yapan eserler üretmiştir.), “Samim Aşkın”, “Bedri Eser”, “Ali Gıncırlı”, “Nurettin Demir” vb. aşk ve macera romanları ve film senaryoları yazmıştır.¹ Sanıyoruz ki K. Tahir, *Peyami Safa* gibi aç kalmamak için bu tarz ikincil edebiyat işleriyle de ilgilenmiştir. Devletle arası her daim sorunlu bir ilişkiye sahip olan yazarımız 6-7 Eylül Olayları [yapılan işin yanlışlığını savunduğu için] nedeniyle de ceza almıştır. Serbest bırakılınca Aziz Nesin’le *Düşün Yayınları*’nı kurmuştur. Tefekkürün sürekli ceza mekanizması yakıtına/ aurasına dönüştüğü bir ülkede yayınevine bu ismin seçilmiş olması da oldukça ironiktir.

Tahir, Fransızcadan yaptığı yeni çeviriler dışında Atıf Yılmaz, Halit Refiğ ve Metin Erksan gibi kaliteli yönetmenlerimizle film senaryoları da hazırlamıştır. [Özellikle “Haremde Dört Kadın”, “Karılar Koşuşu” ve “İki Gemi Yanyana” filmlerinde toplumdaki kadınların durumu uçta/ sınırdaki hayatlar üzerinden eleştirilmiştir.] Sebahattin Ali her ne kadar ‘Sovyet Yazarlar Birliği’ davetine iştirak edemese de Kemal Tahir 1968 de bu davete icabet etmiştir. 50’li ve 60’lı yıllarda Osmanlı Padişahlarını anlatan bir kitap serisinin yayımını da başlatmıştır. Tahir, 1970 yılında geçirdiği bir akciğer ameliyatından sonra, birçok solcu entelektüel tarafından Osmanlı devlet geleneğine ve kültürüne yaklaşımı/ yakınlaşması nedeniyle eleştirilmiş ve dışlanmış. Bunda *Yahya Kemal Beyatlı* şiirlerine hayranlığının dışında Arif Nihat Asya’la beraber *Geçit Dergisi*’ni çıkarmış olmasının etkisi de vardır. Şair Nazım Hikmet’le hemhal olduktan sonra düşünce, sanat-estetik yöneliminde Sosyalist-

¹ Nurettin Pirim, “Kemal Tahir”, “Tanzimat’tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi”, Vol. II, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2001, s.593.

Marksist çizgide bir değişim yaşamıştır. Fakat onun Türk toplumunun kültürüne/ irfanına tarihi yönden Osmanlı geleneğini Marksist'çe yorumlayıp dâhil etmiş olması birçok solcu entelektüel (Kemalist-Liberal vs.) tarafından anlaşılamamış ve tenkit edilmiştir. K. Tahir, Marksizm'i Türkiye toplumuna milli bir bakışçısıyla uyarlamaya çalışan son derece ilginç bir düşünürümüz/ münevverimizdir. Bu algılayış şeklini o sadece yazılarında dile getirmemiş bizzat kendi hayatına da tatbik etmiştir. Çapsız Türk solcularınca yerilse de Marksist terminolojiyi yerileştirmeye ve Türk-Anadolu sosyo-kültürel kimliğine uygun bir ulusal sol ideoloji yaratmaya çalışmıştır. Milli sosyalist bakış açısı Türk solu için aslında son derece önemli bir kazanımdır. Fakat bu bakış açısını kuru taklitçi/ mimesis ve kemikleşmiş jargonlara sığınan hem solun hem de sağın kabul etmesi oldukça zordur. Bu yönüyle entelektüel çoraklığı yaşayan ülkemizde Kemal Tahir'in yalnız, sıra dışı ve sürgün kalması bize her daim Karakoç'un şu dizelerini hatırlatmaktadır:

"Sabahları gün doğmadan uyanır. Dilini yutacak olur içi kanlanır. Gün boyu çalışır aydınlanır. Kederini anlarsanız size ne mutlu. Acır fakir çalışan kadınlara. Titrer bir gönül kıracak diye hanım dizi. İncedir billurdandır yoktur gölgesi Türkiye'de! Bir meçhul Meryem mermerden değil ama kutlu. Gözlerine baksanız erirsiniz kar gibi. Elinizi sallarsanız rüzgârından sallanır. Bir geyik olur sizi arar melül ve bakir. Görür gibi uyur konuşur gibi susar güler ağlar gibi..."² Kemal Tahir tüm eserlerinde sınırdaki/ tutunamayanların/ kaybedenlerin yaşamlarını anlatmıştır. Bu sınırdaki yaşamların acılarını, hüznlerini ve sevinçlerini edebiyatın tüm olanaklarını sonuna kadar kullanarak dile getirmiştir. O'nun esas düşünce anlayışı; Marksist çevrelerce millileşmiş bir çizgide toplumdaki adaletsizliklerin, haksız paylaşımların ve sıradan hayatların çektiği sıkıntıların tüm gerçekliğiyle anlatılmasıdır.

Yapay/ suni ve ayakları yere basmayan Marksizm yerine her yönüyle toplumun içselleştirildiği bir anlayışı önermiş, bu doğrultuda sanat eserleri meydana getirmiştir. Peki, sınırdaki yaşamlar ne demektir? Homi K. Bhabha'ya göre; "kültür meselesini, ötenin alanına yerleştirmek çağımızın kinayesidir. Yüzyılın eşiğinde, yok olmak, yazarın ölümü ya da tezahür etmek ve öznenin doğumu daha az ilgimizi çekmektedir. Bugün varlığımızı kasvetli bir yaşama duygusu şimdinin sınırlarında yaşamak belirliyor, öte ise ne yeni bir ufuktur ne de geçmişi geride bırakmaktır. Başlangıçlar ve sonlar, aradaki yılların ayakta tutucu mitleridir. Döngünün sonunda kendimizi geçiş anında buluruz ki bu anda mekân ve zaman şu karmaşık şekilleri oluşturmak için kesişir: Farklılık ve özdeşlik, geçmiş ve şimdi, dışarı ve içeri, kapsama ve dışlama..."³ Kemal Tahir, geçmiş ve şimdiki eserlerinde toplumsal gerçeklikte barıştıracak şekilde kurgulamıştır. Yalnız bu kurgusunun birçoğu tamamen toplumun içindeki bizden olan kahramanlarına dayanmaktadır. Günümüz dünyasına kattığı kahramanların kültürü ve tarzı, suni/ yapay olmayıp hayatın doğal akışına tabidirler. Yazar entelektüel macerasında Türkiye'deki tarihi sosyo-kültürel siyasi strüktür ile sosyalizmin sağladığı çözümler içre uyumsuzluklar görmüştür. Bu tenakuz yüzünden Baykan Sezer ekolünde de değinilen Batılılaşmanın Türk toplumuna pek uymadığına inanmıştı. Kendisi Marksist terminoloji ve dinamikleri yerileştirerek romanlarının merkezine yerleştirmiştir. Romanlarında öteki olarak gözüken ise sığ Batılılaştırıcı şahsiyetlerdir. Ayrıca Türk aydın çevrelerindeki sıklıkta onun kapsamacı anlayışını ötelemiş yahut dışlamıştır. Kemal Tahir, milli ve yerli bir ses vermesine rağmen "öteki" ya da "bizden değil" yakıştırmalarına maruz kalmıştır.

Osmanlı bir yönüyle içinde sınıfsal ayrışmaların oldukça cılız olduğu bir toplumdur. Dolayısıyla proletarya-burjuva ayrımı daha çok Cumhuriyet döneminde devletçe milli

² Sezai Karakoç, Gün Doğmadan, İstanbul: Diriliş Yayınları, 2009, s.83.

³ Homi K. Bhabha, Kültürel Konumlanış, Tahir Uluç (Trc.), İstanbul: İnsan Yayınları, 2016, s.41-42

burjuva sınıfının yaratılmasından sonra başlamıştır diyebiliriz. [Yusuf Akçura, modernleşmek için resmi tarih tezinde ve yazdığı makalelerde yerli burjuvanın desteklenmesi gerektiğini savunmaktadır.] Kemal Tahir'in düşüncesinin orijinalliği ve biricikliği; Marksist tarih pratiğini Türk tarihine uyarlayıp şekillendirmesinden kaynaklanmaktaydı. Bu yüzden Osmanlı'yı dışlayan geleneksel sol çizginin düşünceleri yerine, geçmişin kültürel ve sosyal yapısına bağlı kalarak toplumun alt yapı eksikliğine soyut ve biçimsel bir üst yapı getirmeye çalışıyordu. Yoksa salt Marksist doktrin ile bir değerlendirme yapıldığında Osmanlı ve Türk kültürünün sağlıklı değerlendirilemeyeceği kanaatindeydi. Doğu-Batı meselesini de "ileri-geri" basitliğine indirgmeden, köklü bir sosyal devrim olmadan değerlendirilmesinin saçma bir taklit versiyona dönüşeceğini gayet iyi bilmekteydi. Cumhuriyet aydınlarının kolaya kaçıp Osmanlıyı çağdışı klişesiyle açıklamalarının/ yaftalamalarının oldukça yüzeysel bir değerlendirme olduğunu da fazlasıyla çok önceden fark edebiliyordu. Tanzimat'tan bu yana kuru kopyacılıktan öteye gidemeyen Türk romanına; sosyal-millî ve yerli bir [Anadolu'nun gerçek tarihi yaşamını konu alan,] anlayış katmıştır.

Kemal Kahraman'a göre; "önce Nazım Hikmet'in Sovyet modeline yakındı, daha sonra 1960'lı yılların ortalarında Fransa'da Marksist çevrelerce benimsenen *Asya Tipi Üretim Tarzı* tartışmalarından büyük ölçüde etkilendi. Fakat onlardan farklı şekilde âdeta bir sosyal bilimci gibi yoğun araştırmalar yaparak kendi bağımsız düşünce sistemini kurmaya çalışmıştı."⁴ Osmanlı, Hindistan, Türkistan, İran, Çin, Kore, Japonya ve Afrika'daki bazı ülkelerin tarihinde toprak mülkiyetinin sahibi merkezi devlet yapısıdır. Bu tip devletlerde toprağın sahiplik hakkı tamamen devredilmez sadece tebaa tarafından belirli bir süre kullanım hakkı devredilirdi. Bu kullanım hakkına göre de devlet üretim sonucu oluşan metadan vergi yahut pay alırdı. Bu düşünce şekliyle Asya tipi bazı toplumlarda bireyler geçiciyken devlet ve onun mülkiyeti her daim kalıcıydı. Mülkün sahibinin devlet olması büyük oranda sosyalist fikirlerle de örtüşmekteydi. Buradaki tek sorun yönetimin halk/ public yerine elit-hegemonyacı merkezi bir otorite de toplanmasıydı. [Marksist oryantalizm ya da kızıl oryantalizm bu tarz yönetimlerin alaşağı edilip yerine işçi/ köylü sınıfının getirilmesini salık vermektedir. Bu öneri Sovyetler Birliği tarafından özellikle bazı Balkan, Orta Doğu, Uzak Asya, Güney Amerika ve Afrika ülkelerinde rejim transferi şeklinde denenmişti.]

Osmanlı zamanında her açıdan "*Devlet, ebet ve müddet*" kültürü etrafında şekillenen Türkiye toplumu yeni dönemde bu anlayışı terk etmiş ve "vatandaşlık" anlayışı/ sahipliği Cumhuriyet'le birlikte özel mülkiyet hakkına da kavuşmuştur. İleriki dönemlerde de karma yapı, bugünkü liberal-kapitalist toplum yapısına dönüşmüştü. Doğu toplumları tam bir Batıcı sanayileşme tecrübesi yaşamadıkları için sosyo-kültürel yapının farklı anlaşılma tezahürünün bir sonucuydu. Osmanlıda genellikle üst yapı, alt yapı üretim süreçlerinde daha etkin bir belirleyici özelliklere sahipti. "Üstyapı, toplumun kültürü, kurumları, politik yapısı dâhil olmak üzere doğrudan üretimle ilgili olmayan diğer ilişkileri ve fikirleri ifade ederdi. Güç yapıları, roller, ritüeller, din, medya ve devlet. İki parçanın ilişkisi kesinlikle tek yönlü değildir. Üstyapı Altyapıyı etkileyebilir. Ancak Altyapının etkisi baskındır."⁵ İktisatçı entelektüel İdris Küçükömer, uzun yıllar "Düzenin Yabancılaşması", "Gelişmiş ve Az Gelişmiş Ülkelerin İlişkileri", "Batılılaşma", "Halk Demokrasi İstiyor mu?" vb. eserleri ile

⁴ Kemal Kahraman, "Kemal Tahir", "TDV İslâm Ansiklopedisi, İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi", 2022, <https://islamansiklopedisi.org.tr/kemal-tahir> adresinden; 14.02.2023 tarihinde erişilmiştir.

⁵ Karl Marx, "Letters: Marx-Engels Correspondence 1890" www.marxists.org. adresinden; 15.02.2023 tarihinde erişilmiştir.

makalelerinde Türkiye çözümlerini ATÜT anlayışı üzerinden yapmış ve bu modelin savunucusu olmuştur.

Aynı tarzı Bayken Sezer sosyolojik tespitlerinde kullanırken Kemal Tahir uygulanabilirliğini kültürel alanda yazdığı uzun soluklu romanlar üzerinden tartışmaya/denemeye açmıştır. Mülkiyet edinme noktasında Batı ve Doğu'nun yaşamış olduğu tarihi, sosyal ve kültürel tecrübe birbirinden oldukça farklıdır. Sermaye birikimine pek izin ver[e]meyen Osmanlı zihniyeti uzun yıllar boyunca Avrupa modernizmi ile Weber'deki "Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu" olgusuna direnmişti. Miras hukuku açısından da hem Kur'an'daki ilkelere hem de vakıf medeniyeti olma hassasiyetine dikkat etmişti. Bryan S. Turner, "Marx ve Oryantalizmin Sonu"nda Osmanlı bakiyesi coğrafyasındaki toplumların ve İslam dininin Weber sosyolojisinin anlamlandırma [Verstehende] deneyimi ve ATÜT'çü bir tarzda "benzersizlik" ilkesiyle ele alınışını eleştirmişti.⁶ Kemal Tahir ise kuramsal çerçeveye fazla takılmadan Osmanlı'dan günümüz Türkiye'sine kadar gelen sosyal, kültürel ve ekonomik mirası Doğu-Batı ikileminin ana-keskin hatlarını da dikkate alarak birleştirmeyi ve teorik düzeyde de olsa devamlılığını koruyan bir anlayışla "benzerlik" ilkesine dayalı romanlar yazmıştı. Tarihi olayları halkın gözünden milletin kendi yeni yaklaşımıyla değerlendirmeyi başarmış olması onun düşüncesinin orijinalliğini ve biricikliğini fazlasıyla kanıtlamaktadır.

Oğuz Atay, "Kemal Tahir ve Roman Geleneğimiz" yazısında onun romancılık deneyimimizdeki yeri ve konumundan itinayla bahsetmektedir. "Roman geleneği ile Türk kültür geleneği arasındaki gerçek ilişkiyi bulduğu için bu kadar verimli olmuştur Kemal Tahir. O roman geleneğini[mizi] herkesten iyi biliyordu. Merak edilmemesi, Kemal Tahir gibi Osmanlı diye tanımlanmaktan korkmadan (aslında hiç aldırmadan) Türk kültürü üzerine gerçek bir yaklaşımla eğilmesini bilenler, zengin kaynaklar bulacaklardır. Koparılan bütün gürültüye rağmen bunun olumlu belirtileri görülüyor. Kemal Tahir büyük bir geleneğin adamıdır. Bizi taklitçiliğe ve kendisini taklide değil, özgünlüğe götüren bir yolun sanatçısıdır,"⁷ diyerek değerlendirmiştir. O'nu asıl büyük romancı ve toplumbilimci yapanda bu olgu yani kendi geleneğine yabancılaşmadan değerlendirmeler yapmasıdır. Sanatı ve hayatını özüne ihanet etmeyen bir insani duruşla karşılaşmıştır. Öyle bir devir gelmiştir ki insanların Osmanlıyı demeye utandığı bir dönemde "Devlet Ana"yı yazmıştır. Bu romanda özellikle Batı kültürü ve Osmanlı irfanı arasındaki farklılık; Ertuğrul-Osman Bey zamanındaki büyüme olgusu ile birlikte iktisadi, sosyal ve dini değişimler üzerinden anlatılmıştır. Çınar ağacı büyüdükçe gölgesi de büyümüştür. Fakat Batı ile Doğu arasındaki mücadele ruhu çekirdek/ mayamızdaki Türk kültürü İbn-i Haldun'un "asabiyyet" teorisindeki gibi bazı özellikler [basit ve sade yaşam şekli] ya kaybolmuş ya da sönümlenmiştir. Osman Bey döneminden itibaren kültürün konumlanması Batıya doğru akmaya başladığı için gerilen yaydaki ok batıya/ batılılaşmaya gitmiş, yay ise kadim medeniyetler beşiği olan Anadolu'da kalmıştır. Buradaki "ok" ve "yay" metaforumuz aslında basit yahut sade bozkır merkezli çadır/ yurtluk yaşantısı ve kültürüne işaret etmektedir.

Kemal Tahir, belirli bir sistem dâhilinde düşünen bir insandı. Bu sistemin temeli sosyalizm ve diyalektik maddecilik ile Marksizm'e dayanıyordu. Romanlarında ve başka eserlerinde bizim kültürümüzü; "gerçekçilik, tarihe bakışı ya da bugünü anlamada dünün önemi, Asya Tipi Üretim Tarzı, Doğu-Batı ayrımı, Türk sosyalizmi, teori-pratik sorunsalı, köy ve köylülük perspektifi, ağalık (feodalizm), köy enstitülerinin eleştirisi, toprak reformu,

⁶ Bryan S. Turner, Marx ve Oryantalizmin Sonu, H. Çağatay Keskinok (Çev.), İstanbul: Kaynak Yayınları, 2001, s.3-8.

⁷ Oğuz Atay, Kemal Tahir ve Roman Geleneğimiz, Notos Öykü 57 - Kemal Tahir: Nisan-Mayıs 2016, s.61.

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e bakış, Türk siyasal sistemine bakış vb."⁸ olgular üzerinden değerlendirmeler yaparak anlıyordu. Kemal Tahir ilk eseri olan dört hikâyelik *Göl İnsanları*'nda Anadolu köyüne ve köylü kültürüne içeriden yabancılaşmamış/ alinasyonsuz bir bakış sergiliyordu. *Bir Mülkiyet Kalesi*'nde ise "Biz Türk sanatçıları üç şeye şiddetle muhtacız: Kültüre, sağlam bir dünya görüşüne, bu görüşün ışığında Türkiye'yi ve Türk insanını -Osmanlılıktan bugüne kadar- kendimizce anlamaya, tanımaya..."⁹ Demesi samimi olarak anlatılarında kültürü nasıl konumlandığını bize göstermektedir. Birinci durumda aydınlarımızın yarı aydın olmadan sağlam bir metodoloji ile hareket etmeleri gerektiğinden dem vurmaktadır. İkincisi Osmanlı'dan Cumhuriyet'e bir kopuntu olmadan sistematik değerlendirmeye işaret etmektedir. Eğer bu yapılırsa toplumun birbirlerini daha makul tanıyıp anlayacakları da bir gerçektir. Kemal Tahir, otobiyografik unsurlar taşıyan bu eserinde kendi tarihini ve kültürünü, ontolojik anlamda mülkiyet ile bağlarını poetik bir döngüde anlatıyordu. Tarihi mülkiyet bağları insanı ve kültürünü de başka bir anlamda şekillendiriyordu. Kendini veya bir başkasını tanıma faaliyeti mülkiyet bağları ile yakından ilişkilidi. Kurulan bu ilişki sosyo-politik düzeyde direkt bizim hayatlarımızı da etkiliyordu. Bir nehre yıkanmak için girdiğimizde geçmişten gelen su bir şekilde bizim hayatlarımızı da etkiliyordu. Buradaki aynı nehirde iki kez yıkanılmaz benzetmesinin başka bir yönü de zamanın tozlarının ya da tarihsel postulatın bir şekilde her insan için farklı etkileşimden geçerek bize tesir edebildiği konusudur.

K. Tahir'in: "*Sağırdere*", "*Körduman*", "*Bozkırdaki Çekirdek*", "*Rahmet Yolları Kesti*", "*Yediçinar Yaylası*", "*Köyün Kamburu*", "*Kelleci Memet*", "*Karılar Koşuşu*", "*Namusçular*", "*Damağası*" romanlarında kültürel ilişkiler; köy-kent ikilemi, yoksulluk-fakirlik, aşk, etik açıdan köylü sorunları, ahilik, köyün iktisadi yapısı, köy sosyolojisi, köy enstitüleri, eşkıyalık, toprak/ mülkiyet ve miras kavgaları, köydeki hastalıklar, ağalık, köy insanının yüceltilmesi yerine gerçekçi insani profilinin çıkarılması, adaletsizlikler, kavgalar, cinsel sapkınlıklar, haksızlıklar, kan davaları, hapse düşen köylüler, kadın mahkûmların durumları, namus meseleleri, entrikalarla dolu köylü yaşamları gibi konular üzerinden realist bir bakış açısıyla anlatılmıştır. Yazar şehre ve devlete ait kültürel sorunları; "*Esir Şehrin İnsanları*" [Osmanlı'nın I. Dünya Savaşında yenik çıkması ve bunun İstanbul'a yansımaları işlenir.], "*Esir Şehrin Mahpusu*" [Türk Kurtuluş Savaşı dönemi kültürel değişimleri], "*Hür Şehrin İnsanları*" üçlemesi dışında, "*Yorgun Savaşçı*" [Osmanlı devletinin mütareke yılları ile milli mücadelenin ilk yıllarında geçen olaylar Yüzbaşı Cemil'in öyküsü üzerinden anlatılır.], "*Kurt Kanunu*" [Mustafa Kemal Paşa'ya yapılan suikast girişimini *İttihat ve Terakki Fırkası* üzerinden siyasi bir şekilde çekişmeleriyle anlatır.], "*Devlet Ana*" vs. Bu bilgilerden hareketle Kemal Tahir anlatılarındaki kültürel konumlanması *köylü gerçekçiliği* ve *şehirli gerçekçiliği* olmak üzere iki kısma rahatlıkla ayırabiliriz.

Osmanlı kültürüne dönük yakın bir ilgi Kemal Tahir'in metinlerinde her daim olmuştur.¹⁰ Bu ilginin asıl nedeni kırsal alandaki tarihsel gelişmelerin Osmanlı idari anlayışından/ mekanizmasından kaynaklanan bazı meselelerle hala ilişkili olmasıdır. Örneğin köy-şehir sosyolojisini anlamak için Kemal Tahir'in biraz önce zikrettiğimiz eserleri bir hazine niteliğindedir. Köyün en mahrem ve saklı bilgileri onun aktarımlarında gün yüzüne çıkmaktadır. İbn-i Haldun sosyolojisindeki bedevi-hadari (medeniyet) ayrımı başka bir zamanda Kemal Tahir'e alinasyon olgusu bulunmadan gayet samimi bir şekilde sirayet etmiş gibidir. Kemal Tahir, sosyologların açıkça ifade edemediği birçok Türkiye gerçeklerini yazdığı romanlar üzerinden açıkça sözlü/ yazılı tartışmayı seçmiş bir aydındır. "Kemal

⁸ Nevzat Yavuz, Kemal Tahir'in Siyasal ve Toplumsal Görüşleri, Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi: Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000, s.2-3.

⁹ Kemal Tahir, *Bir Mülkiyet Kalesi*, İstanbul: Ketebe Yayınevi, 2022, s.584.

¹⁰ Ertan Eğribel, *Türkiye'de Toplum Bilimlerinin Gelişimi*, I. Cilt, İstanbul: Kitabevi, 2009, s.22.

Tahir, gerek dilin özü, gerekse özsel fonksiyonu konusunda, Marx'ın düşüncelerini ve W. von Humboldt'un dil-kültür bağlantısı ile ilgili fikirlerine önem vermiş ve bu veriler ışığında zihin dünyasını oluşturup¹¹ kurmuştur. Yıldız Ecevit'e göre o Doğu-Batı kültürleri üzerine düşünürken, bu konuda duruşuna kesinlik kazandırmayı istiyordu.¹² Bu kesinliği de oluşturmak için gündelik hayatın yaşayan dilin kültürel formunu kullanarak roman sanatı olanaklarından yararlanarak ulaşmıştı. "Kemal Tahir'in iki kültüre ait [doğu-batı] ve kesin çizgilerle belirtilmiş kahramanlarının karşılıklı konuşmaları pek çok romanında hesaplaşma imleriyle doludur."¹³ Karşılıklı konuşmalarda ise aslında; Doğu-Batı sorunsalını konuşmalar vesilesiyle halletmeye yönelik yoğun bir çaba görmekteyiz. "Türkiye'nin kültürü nedir, Batı nedir, Batı kültürünün bize etkisi ne olmuştur sorunlarına, Kemal Tahir ömrünü tüketmiştir. Yarattığı yeni soru işaretleriyle insanları düşünmeye, doğruyu aramaya hatta bulmaya yönelmiştir."¹⁴

Tanzimat'tan 20. yüzyılın ortalarına kadar Türkiye tarihini kapsayan ve 21 kitaptan oluşan bir destan yazmayı planlayan Kemal Tahir, romanlarında iki dünya savaşı arasında Anadolu'daki insan hayatından canlı pasajlarla söz etmiştir. 1908-40 Türkiye'sinin sosyal ve siyasi hayatının geniş bir resmini çizmiş, "Türk sosyalizmi" fikirlerini dile getirmiştir. Bazı romanlarında ise epik destan geleneklerinin izini sürmüştür. Roman ve hikâyelerinde milli dil ve kültüre yaslanan, bu noktada konumlanan yerli bir sosyalist dünya görüşünün adeta izleğini çıkarmıştır. Bu dünya görüşü Türk entelijansiyasında yeni bir soluk ve farklı bir renk olmuştur. Yaptığı çalışmalar neticesinde o Batı'ya yönelmenin/ akmanın Türk toplumu için bir anlam ifade etmediğine ikna olmuştur. Bunun yerine yerli Doğu kaynaklarından beslenen sosyo-kültürel bir konumu benimsemiş ve bu minvalde eserler kaleme almıştır. Osmanlı-Türk toplumunun koşullarının, tarihsel Avrupa sosyal modellerine uymadığına ve yüzeysel Batılılaşmanın bize istemediğimiz sosyal bir yapı ile kültür dayatacağına inanmıştı. Türkiye'nin tarihine özgü kalkınma/ batılılaşma süreçlerinden geçmiş olmasının gerçeği kendi kültürel ve sosyal yapılarına dayanmaktaydı. İşte bu nedenle Türk toplumunun kendi tarihini, siyasetini, iktisadını, edebiyatını vs. yorumlarken Avrupa'dan farklı şekilde bu işi yapması gerektiğini çok iyi anlamıştı. O'nun öngördüğü milli sosyalizm fikrinin değeri bu yönüyle Türkiye'nin yaklaşık yüz yıllık körlemesine hareket eden tarihi düşünüldüğünde çok daha iyi anlaşılmalıdır.

Sonuç Yerine

Kültürün konumlanması konusunda Kemal Tahir-Baykan Sezer düşüncesi ve yönteminden olabildiğince yararlanmakta fayda vardır. Genel olarak Türk sosyolojisinin ana sorunları kültürel düzeyde Batı-Doğu çatışmasında kaynaklanmaktadır. Türk tarihi ana hatlarıyla Baykan Sezer'de; Anadolu'nun Türkleşmesi, Osmanlılık ve Osmanlı'nın Batılılaşması üzerinde düşünülmemektedir. Günümüz toplumunun sorunları ise Osmanlı toprak düzeni, sağlıksız köy ve şehirleşme olgusu [Ki bu döngünün kırılıp demografik anlamda yer değiştirmesinde fayda vardır.], kalkınma amaçları ve modellerindeki uyumsuzluk olarak sıralayabiliriz. Tüm bu sorunlara Kemal Tahir çizgisinden bakıp çözüm üretebilirsek ya da doğru yanıtları sosyo-kültürel bağlamda verebilirsek toplumumuzun biraz daha rahatlayabileceğini varsayabiliriz. Türkiye yeryüzünden tamamen soyutlanmış ütopyalardaki gibi salt sömürüye açık Robinsonvari bir ada ülkesi asla olmamıştır. Osmanlı döneminde imparatorluk bakiyesi olarak hem Batı hem de Doğu kültürleriyle son derece

¹¹ Ayşegül Yaraman-Başbuğu, Kemal Tahir, İstanbul: Bağlam Yayınları, 2001, s.97.

¹² Yıldız Ecevit, Ben Buradayım...: Oğuz Atay'ın Biyografik ve Kurmaca Dünyası, İstanbul: İletişim Yayınları, 2013, s.117.

¹³ Semih Gümüş, Edebiyat ve Yeni Zamanların Kültürü, İstanbul: Can Yayınları, 2013, s.n.y.

¹⁴ M. Hulûsi Dosdoğru, Batı aldatmacılığı ve putlara karşı Kemal Tahir, İstanbul: Tel Yayınları, 1974, s.417.

yakın ilişkiler geliştirmiştir. Değişen dünya koşulları ile yeni sorunlar ortaya çıkmıştır. Türk sosyolojisi özellikle küreselleşme ve siberleşme üzerinden ortaya çıkan kültürel meselelere cevap verebilecek yetkinliktedir. Kendi sorunlarımıza başkalarının reçeteleri yerine; Kemal Tahir ve Baykan Sezer üzerinden yanıtlarımızı pek ala çalışabiliriz. Türk gerçeğinin Batı'dan çevirilerle aktarılan hazır cevaplara karşı mukim bir direnci vardır. Ülkemizdeki sol, sağ, milliyetçisi, liberali ve muhafazakârı fark etmeksizin, dünyanın değişen sosyo ekonomik ve kültürel şartlarına binaen karşılaştığı sorunlara dair çözümleri çoğu zaman içeride aramak yerine dışarıda aramıştır. Bu ise yaklaşık üç asırdır devam eden bir sorun yumağına dönüşmüştür. Çok çeşitli ilişkiler içinde bulunan toplum yumağımız ve toplumsal değişimler karşısında çaresiz gibi kalan yerli aydınlarımız ya papağan misali Batı'nın kelimeleriyle/ terminolojisiyle konuşmuş ya da dut yemiş bülbül misali susmayı tercih etmiştir. Bu noktada Baykan Sezer, "toplumun çok yönlü ve karmaşık olması nedeniyle toplum içinde ana ve kanıtlayıcı nitelikleri nasıl saptayabileceğiz ve bu saptama sonucu elde edeceğimiz modelleri doğru ve gerektiği biçimde nasıl kullanabileceğimiz," sorusunu sormaktadır. Bunu sadece toplumsal değişimler/ olaylar üzerinden kavrayabiliriz. Kişisel kanaatimizce sorunun doğru yöntemlerle saptadıktan sonra, ancak milli veyahut yerli bir bakış açısıyla modellenerek çözülebileceği hususundadır. Kemal Tahir, kültürümüze yahut irfanımıza gerçeklik yani eski tabirle söylersek hikmet boyutuyla bakan cevaplar üretmiş ve bu üretimi nasıl ve ne şekilde gerçekleştirileceğini fazlasıyla göstermiştir.

Türkiye'nin kendine has özellikleri olan toplumsal bir ruhu ve hafızası vardır. Bu konudaki kültürel duruşun ilkel olması isteyen/ dileyen ve çekinmeden yalnızca doğruları söyleyebilen aydınlarımıza ihtiyacımız vardır. K. Tahir'in ilginç bir cümlesi vardır; "Yabancı olan her şeyden, ancak, onu, milli kültürümüzle aşabildiğimiz takdirde yararlanabiliriz." *Türkiye'nin ruhuna* milli kültürümüze sahip çıkarak ya da onu aşarak ulaşabiliriz. Bu konuda aydınlarımıza büyük bir vazife düşmektedir. Kemal Tahir'in sözleriyle bitirecek olursak: "Her sabah açtığın gazete ya da okuduğun bir kitap sayfasında rastladığın bir gerçek, seni o güne kadar bütün öğrendiklerini unutmaya, alfabeye yeniden başlamaya zorluyor ve sen buna razı olamıyorsan, entelektüel değilsin, aydın değilsin hatta namuslu bir okur-yazar bile değilsin..." Kemal Tahir, toplumumuzun kendisini değiştirerek gerçekçi bir şekilde kurtarabileceği bir tarih, ekonomi, edebiyat ve kültür yorumunu herkesin susmayı tercih ettiği bir dönemde söyleyebilme cesaretini göstermiştir. Türkiye'nin geçmişten gelen kronikleşmiş tüm sorunları sadece onun kültürel saha da yaptığı çalışmaların ayak izinden gidilerek rahatlıkla çözümlenebilir. Ayrıca Baykan Sezer'in ise sosyoloji alanında açtığı bu yol bizi varmak istediğimiz menzile/ konuma fazlasıyla götürebilir. Türkiye'nin parçalanmaya ve yaralanmaya müsait birçok derin yaraları vardır. Bu yaraların iyileşmesi ancak milli/ yerli aydınlarımızın doğru yönelimleriyle çözülecek ya da tedavi edilecektir. Bizim toplumumuzu yabancılar kelimenin tam anlamıyla layıkıyla asla tanıyamazlar. Bizim sorunlarımızdan hakkıyla milli aydınlarımız/ ziyalılarımız anlar. Sosyolojimizin asrın toplumsal mesellerine çareler üretmesini istiyor isek; kendi sorunlarımıza yabancıların gözlükleriyle yapılan bakışlardan çok Baykan Sezer, Kemal Tahir gibi milli aydınlarımıza daha yakından bakmayı daha çok sevmeyi öğrenmeliyiz. Bu ise zihinlerimizi müsteşrikler ve sosyal medyanın siberleşme ve internet kültürüne terk etmeden önce gerçek tefekküre yönelmekle olabileceğini anlamakla olur. Bizim kültürümüz bize, onların [Batılılaştırıcıların] kültürü de kendilerine aittir. Kendimize Batı'dan önce Anadolu'dan (güneşin doğduğu yerden) bakmak; bizi bilgi ve hikmetçe anlamlandırma açısından özümüze daha çok yaklaştıracaktır. Unutmayalım ki "Işık doğudan yükselir!"

Kaynakça

- Atay, Oğuz. *Kemal Tahir ve Roman Geleneğimiz*, Notos Öykü 57 - Kemal Tahir: Nisan-Mayıs 2016, s.61.
- Bhabha, Homi K. *Kültürel Konumlanış*, Tahir Uluç (Trc.), İstanbul: İnsan Yayınları, 2016.
- Dosdoğru, M. Hulûsi. *Batı aldatmacılığı ve putlara karşı Kemal Tahir*, İstanbul: Tel Yayınları, 1974.
- Ecevit, Yıldız. *Ben Buradayım...: Oğuz Atay'ın Biyografik ve Kurmaca Dünyası*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Eğribel, Ertan. *Türkiye'de Toplum Bilimlerinin Gelişimi*, I. Cilt, İstanbul: Kitabevi, 2009.
- Gümüş, Semih. *Edebiyat ve Yeni Zamanların Kültürü*, İstanbul: Can Yayınları, 2013.
- Kahraman, Kemal. "Kemal Tahir", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2022, <https://islamansiklopedisi.org.tr/kemal-tahir> adresinden; 14.02.2023 tarihinde erişilmiştir.
- Karakoç, Sezai. *Gün Doğmadan*, İstanbul: Diriliş Yayınları, 2009.
- Marx, Karl. "Letters: Marx-Engels Correspondence 1890" www.marxists.org. adresinden; 15.02.2023 tarihinde erişilmiştir.
- Pirim, Nurettin. "Kemal Tahir", *Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*, Vol. II, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2001.
- Tahir, Kemal. *Bir Mülkiyet Kalesi*, İstanbul: Ketebe Yayınevi, 2022.
- Turner, Bryan S. *Marx ve Oryantalizmin Sonu*, H. Çağatay Keskinok (Çev.), İstanbul: Kaynak Yayınları, 2001.
- Yaraman-Başbuğu, Ayşegül. *Kemal Tahir*, İstanbul: Bağlam Yayınları, 2001.
- Yavuz, Nevzat. *Kemal Tahir'in Siyasal ve Toplumsal Görüşleri*, Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi: Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000.